

szakirodalomban egészen napjainkig forgalomban lévő definíciókat („életfolyam-regény”, „fenomenológiai regény”, „regény-poéma”, „emlékezés-regény”, „beavatás-regény”). Ezek a terminus technikusok, meghatározási kísérletek egyúttal érzékeltetik az *Arszenyev élete* különleges, a hagyományos műfaji keretekbe nehezen beilleszthető jellegét, mely Bunyin esztétikájának létfilozófiai megalapozottságából ered. A monográfia záró sorai pontosan és szépen foglalják össze Bunyin alkotóművészetének lényegét: életművét, akárcsak az elemzett regényt a „teljességnek, tökéletességnek a visszfénye ragyogja be. [...] [A]z író »szent kötelességének« érzi a mulandót »örökéletűvé« átmenteni, megőrizni a kulturális emlékezet számára” (309).

DUKKON ÁGNES

Tatiana MILLIARESSI et Christian BERNER, sous la direction de. *Traduire les sciences humaines*. Translatio 8. Paris: Classiques Garnier, 2021. 263.

A párizsi Classiques Garnier kiadó *Translatio* című sorozatának nyolcadik köteteként jelent meg ez a – humán tudományok fordításával foglalkozó – könyv, amely a 2017 áprilisában a nanterre-i egyetemen tartott hasonló című rendezvény előadásából tizennégy tanulmányt tartalmaz. A szerzők között vannak filozófusok, nyelvészek, fordítástudományi szakemberek és klasszika-filológusok, a témában jártas olvasók számára ismerősen csenghet Jean-René Ladmiral, Marc de Launay vagy Radegundis Stolze neve.

A francia fordításmélet „nagy öregje”, Jean-René Ladmiral negyven évvel ezelőtt egy 1981-es cikkében már megállapította, hogy a filozófiai szövegek fordításának, a *traduction philosophique*-nak – amely különbözik mind a mű-, mind a szakfordítástól – megvannak a maga speciális problémái, kérdésfelvetései és módszerei. Ezzel a hármas felosztással (műfordítás – szakfordítás – filozófiai fordítás) a kötet két szerkesztője is egyetért, de ők ezt a „harmadik típusú fordítást” episztemikus fordításnak (*traduction épistémique*) nevezik, és ebbe a kategóriába sorolják a Ladmiral által filozófiai fordításnak nevezett fordításfajtát is. Ladmiral azonban ragaszkodik hozzá, hogy ebbe a harmadik kategóriába csak a filozófiai fordítás tar-

tozik, függetlenül attól, hogyan nevezzük. Nem áll módunkban a felek érveinek részletes kifejtése, de érdemes egymás után elolvasni a kötet talán két leginkább gondolatébresztő tanulmányát: a szerkesztők által írt *Episztemikus fordítás* címűt (*Traduction épistémique*, 17–39) és Ladmiral írását, a *Filozófiai fordítást* (*La traduction philosophique*, 153–166). Számos megszívlelendő tanulsággal szolgálhat ez a vita, amelyben mindkét álláspont egyaránt védhető és elfogadható, de amelyek háttérében egymástól jelentősen eltérő világképek, gondolkodásmódok, fogalmi és terminológiai rendszerek húzódnak meg.

A kötetben szereplő írások négy különböző, de egymást kiegészítő megközelítésmódot alkalmaznak: leírják az *episztemikus fordítás* elméletét, módszereit és stratégiáit, ismertetik filozófiai háttérét és történetét, konkrét szerzők (Nietzsche, Heidegger, d’Alembert, Herder, Schleiermacher) szövegeinek fordítási problémáin keresztül bemutatják a filozófiai fordítás elveit és módszertanát, végül megvizsgálják azt a kérdést, hogy a kevésbé ismert nyelvekre is kiterjedő mű- és szakfordítás bevonása mennyiben járulhat hozzá az episztemikus fordítás természetének mélyebb megismeréséhez, miképpen segítheti elő a kutatás kiszélesítését és az eredmények általánosítását.

A könyv elején a nyelvész-szerkesztő, Tatiana Milliaressi bevezetőjét olvashatjuk (7–14): ismerteti a kötet létrejöttének körülményeit, a kutatások főbb irányait, és összefoglalja a könyvben szereplő tanulmányok legfontosabb megállapításait. A tanulmányok szerzői két kérdésre próbálnak választ találni. Egyfelől arra, hogy a humán tudományok fordítása milyen speciális problémákat vet fel, mi-
ben tér el más szövegtípusok fordításától; másfelől pedig arra, hogyan jött létre ez a fajta fordítás, milyen elméleti alapjai és előzményei vannak, és milyen fejlődési utat járt be addig, amíg eljutott jelenlegi állapotáig.

A kötet négy nagyobb részből áll. Az első rész (*Elméletek, módszerek és stratégiák*, 17–93) a két szerkesztő fentebb már említett programadó tanulmányával indul. Megpróbálják meghatározni az episztemikus fordítás kategóriáját, jellemző tulajdonságait, megkülönböztető jegeit stb. Álláspontjuk szerint az episztemikus fordítás háttérében a tudományok és a tudományos fogalmak univerzalizálása rejlik, és teszi lehetővé ugyanannak az általános tartalomnak partikuláris nyelveken

való kifejezését. A második rész (*Filozófiai eredetek*, 95–150) tanulmányai azt a kérdést vetik fel, hogy ez a „harmadik típusú fordítás” forrásorientált (*sourcier*) vagy inkább célorientált (*cibliste*) módon történik-e. Az ebben a részben található három tanulmány szerzői mindkettőre hoznak példákat. Heideggert például csak *sourcier*-módon lehet fordítani, Nietzsche-t azonban lehet így is, úgy is. A korábbi fordítások inkább az olvasó érdekeit védték, a mostaniak sokkal jobban tisztelik a szerzőt és a szöveget, ezért nyelvileg pontos, de sokszor élvezhetetlen célnyelvi szövegeket produkálnak. A harmadik rész (címe: *Filozófiai, nyelvészeti és ókori szövegek fordításai*, 151–201) írásai a témát elméleti és történeti szempontból járják körül. Az egyik szerző például Saussure alapművének, az 1916-ban megjelent *Cours de linguistique générale*-nek a japán fordításait elemzi: az érdeklő, hogyan küzdöttek meg a mű fordítói a saussure-i alapterminusok (*langage, langue, parole, signe, signifié, signifiant*) japán ekvivalenseinek megtalálásával. Az igazán érdekes persze az lenne, ha megtudhatnánk: más célnyelvi szöveget eredményezne-e, ha Saussure művét az episztémikus vagy a filozófiai fordítás elvei alapján fordítják le a japán fordítók. Ehhez elsősorban jól kellene tudni japánul, de ennek a Saussure-műnek eddig több mint tíz (!) különböző japán fordítása jelent meg (a cikk szerzője csak hármat vizsgál meg), ezért összevetésük valóságos kincsesbánya lehetne a fordításkutatók számára. A negyedik részben (*Soknyelvűség és költői és pragmatikai gazdagodás*, 203–250) a szerzők más nyelvekre (lengyel) és más fordítástípusokra (a műfordítás) kiterjesztve vizsgálják ezek eredményeinek felhasználási lehetőségeit a humán tudományok fordításában. A mintaszerűen szerkesztett kötetet névmutató és az egyes tanulmányok rövid összefoglalója zárja (251–260).

A kötet tanulmányai annak a régi mondásnak az igazságáról győzik meg az olvasót, hogy nincs új a nap alatt. Mindenről írtak már eddig is, legfeljebb nem nevezték meg ilyen tudományosan. Schleiermacher például pontosan tudta, hogy a hermeneutika az alapja mindennek, de ő ezt még nem hívta „a fordítás komplex modelljének”. Azt is régóta tudjuk, hogy a fordítás egyszerre „ugyanaz” és „más”, mint az eredeti, de ez a megállapítás száz évvel ezelőtt még nem volt nyelvészeti elemzésekkel dokumentálva, modern nyelvészeti szakterminusokkal leírva. Tudjuk azt is,

hogy ha két eltérő kultúra között a konnotációk nincsenek bejáratva, az az egész fordítási művelet kudarcát jelentheti, csak abban az időben még nem hívták az egyiket „elidegenítő”, a másikat „honosító” fordításnak. Ennek ellenére jó szívvel ajánljuk ezt a kötetet mindazok figyelmébe, akiket a fordítás és a nyelvek érdekelnek. A fordításelmélet szakembereinek sok újat talán nem mond ez a kötet, de a gyakorló fordítók elcsodálkozhatnak azon: milyen bonyolult dolog is az, amit ők nap mint nap csinálnak.

ALBERT SÁNDOR